

PEDAGOGIKA OPARTA NA PRZYJAŹNI: INKLUZYWNA WARTOŚĆ MIESZKAŃ CHRONIONYCH WE WROCŁAWSKIEJ WSPÓLNOCIE L'ARCHE

Humanizm stara się zaradzić niepełnosprawności przez postęp naukowy oraz towarzyszenie w wymiarze społecznym – odpowiedzialne i dostosowane do potrzeb osób. Jednakże jako spójna filozofia nie jest zdolny do ujęcia kruchości wpisanej w samą naturę istot żywych w ogóle i istot ludzkich w szczególności, a co za tym idzie niezdolny także do uzasadnienia pracy opiekuńczej na dłuższą metę. (...) Czy znajdzie się ktoś zdolny do stworzenia filozofii, w której będzie miejsce na to, co ograniczone, na to, co niemożliwe do pokonania, na przypisaną naszej naturze kruchość? (...) Bycie na „ty” sytuuje nas w tym, co w swoim liście nazwałś „spotkaniem” – doświadczeniem pełnym tajemnicy (Kristeva, 2011, s. 20).

Chciałbym, żeby moje życie w Arce było znakiem alternatywnej drogi: ponad normalnością, ponad indywidualnymi sukcesami, ponad potrzebą doskonałości rysuje się inna droga. Istota ludzka jest stworzona, by żyć po ludzku, po prostu. Wychodzimy z ziemi i wrócimy do ziemi. Jest czas sił i sukcesów, także czas słabości, żałoby i chorób. (...) Żyć inaczej to żyć wiernością w życiu na poziomie więzi, często pomagając innym w doświadczeniu życia w małych rzeczach. (...) Dziękuję, droga Julio (...). Zrodziłaś we mnie nowe tchnienie życia (Vanier, 2011, s. 242–245).

Celem artykułu jest przedstawienie zasadniczych idei pedagogicznych, które zawarł w pismach Jeana Vaniera oraz w wewnętrznych dokumentach wspólnoty L'Arche we Wrocławiu, określających model jej funkcjonowania i prowadzenia przez tę wspólnotę mieszkań chronionych. Z takiego założenia wynika podstawowa zasada metodyczna, jaką jest interpretacja tekstów Vaniera oraz dokumentów wewnętrznych wspólnoty. Na podstawie tej interpretacji celem jest wydobywanie z nich treści pedagogicznych i ich zastosowanie w procesie inkluzywnym, czyli włączającym, mieszkających w niej domowników w struktury społeczne, co jest rozumiane jako proces usamodzielniania i brania za siebie odpowiedzialności przez osoby dorosłe z niepełnosprawnością intelektualną. Realizacja procesu inkluzywnego jest powiązana z procesem wychowawczym, którego podstawą jest przede wszystkim pedagogika oparta na przyjaźni rozwijająca w domownikach postawy zaufania, życzliwości oraz wzajemne wspieranie się w ujawnianiu i urzeczywistnianiu własnych talentów, które są ukryte w każdym człowieku.

Inkluzywny charakter mieszkań chronionych

Inkluzja jest procesem, którego odbiorcami są osoby zagrożone ubóstwem bądź wykluczeniem społecznym. Podstawowym jej celem jest zapewnienie jednostkom, potencjalnie narażonym na wykluczenie, zasobów umożliwiających pełne uczestnictwo w życiu ekonomicznym, społecznym oraz publicznym. Konsekwencją procesu inkluzji jest odchodzenie od tzw. państwa opiekuńczego na rzecz państwa, którego jednym z celów jest wsparcie aktywności osób wykluczonych na rynku pracy czy też w ogólnie rozumianym życiu społecznym (Szafranek, Halicki, 2016, s. 153). Inkluzja oznacza równość szans, dostęp do życia społecznego i kulturalnego, udział w podejmowaniu decyzji, które danej osoby dotyczą, dokonywanie samodzielnych wyborów, kontakty i relacje z innymi ludźmi, możliwość płatnej pracy, dochodzenia swoich praw (Bilewicz, 2022, s. 141).

Tego typu usługi proponuje od lat również inkluzywna wspólnota L'Arche we Wrocławiu skierowana szczególnie na wsparcie osób z niepełnosprawnością intelektualną. Wartość inkluzywna placówek L'Arche, a szczególnie prowadzonych przez nią mieszkań chronionych, deklarowana jest w dokumentach przez nią formułowanych. Wspólnota L'Arche we Wrocławiu należy do międzynarodowej Federacji L'Arche, która ma swoją główną siedzibę we Francji (<https://www.larche.org/in-the-world/>). Wrocławska wspólnota jest częścią lokalnej Fundacji L'Arche z siedzibą w Śledziejowicach pod Krakowem, gdzie w 1980 roku powstał pierwszy dom L'Arche w Polsce (<https://www.larche.org.pl/sledziejowice/>). L'Arche Wrocław prowadzi obecnie dwa domy pomocy społecznej oraz zespół mieszkań chronionych, które

w praktyce dedykowane są dorosłym osobom z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim. W dokumencie konstytuującym funkcjonujący w ramach L'Arche zespół mieszkańców chronionych czytamy, że: „Podstawowym założeniem terapeutycznym stosowanym w zespole mieszkańców chronionych jest budowanie wspólnoty sąsiedzkiej według koncepcji Jeana Vaniera, filozofa i założyciela wspólnot L'Arche oraz rekomendacji Międzynarodowej Federacji L'Arche. W swych licznych publikacjach Jean Vanier uzasadnia wartość wspólnoty jako środowiska pomagającego w odkrywaniu i rozwoju zdolności, talentów i pełnej samorealizacji” (*Model wspólnoty sąsiedzkiej*, s. 1).

Wspólnota wrocławska rozpoczęła swoją działalność w 2002 roku na wrocławskich Karłowicach. Wybudowała wówczas swój pierwszy dom, architekturą przypominający przedwojenne karłowickie wille, usytuowany w sąsiedztwie parku im. Marii Dąbrowskiej. Miejsce zamieszkania znalazło tu początkowo siedem osób z niepełnosprawnością intelektualną, którym towarzyszyło pięciu asystentów. Usytuowanie domu i jego kubatura sprzyja tworzeniu rodzinnej atmosfery wśród mieszkańców. Zgodnie z pierwotnymi założeniami, wspólnotom L'Arche nie chodzi o zakładanie kolejnych instytucji działających na rzecz osób z niepełnosprawnością, ale o tworzenie domów, w których wszyscy są równoprawnymi mieszkańcami. W 2013 roku L'Arche Wrocław wybudowało drugi, większy już, budynek, gdzie na pierwszym piętrze zamieszkało kolejnych pięć osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną wraz z towarzyszącymi im asystentami. Podobnie jak pierwszy dom, również i ten jest domem pomocy społecznej. Natomiast na drugim piętrze tego samego budynku swoją przystań w mieszkaniach chronionych znalazła dwunastka kobiet i mężczyzn z lżejszym stopniem niepełnosprawności, wspierana tylko przez dochodzących asystentów i specjalistów. Wspólnoty L'Arche w podobnym stylu budowane są na całym świecie od 1964 roku, ich założycielem był świecki teolog katolicki Jean Vanier (Constant, 2015; Spink, 2008), który w swoich licznych publikacjach opisał życie we wspólnotach oraz nakreślił podstawy swoich idei.

Jak pisze Vanier, bycie w więziach z osobami upośledzonymi dało mu możliwość budowania lepszego świata, dostarczyło narzędzi do tego, by czynić świat bardziej ludzkim, pozwoliło realizować ewangeliczny humanizm (Vanier, 2001). W przeciągu pięćdziesięciu lat swojego istnienia Vanierowskie wspólnoty dowiodły, że polityczna retoryka włączania (inkluzyj) osób z niepełnosprawnością intelektualną w społeczeństwo, choć być może konieczna, jest jednak niewystarczająca, aby móc zrozumieć, czym jest niepełnosprawność i co naprawdę oznacza przebywanie z ludźmi, którzy otrzymali tę etykietę. Instytucjonalne formy wsparcia społecznego dla osób z niepełnosprawnością intelektualną, chociaż faktycznie stanowią ważny obszar pomocowy służący aktywizacji społecznej tych jednostek, to jednak przede wszystkim opierają się na decyzjach dotyczących form, w jakich wsparcie to jest im

oferowane, podejmowanych bez udziału samych zainteresowanych (Korzeniowska, 2018, s. 99). Idea proponowana przez Jeana Vaniera to w zasadzie teologia praktyczna, w której nie chodzi tylko o włączanie osób niepełnosprawnych w społeczeństwo, ale o akceptację ich przynależności do niego, o zrozumienie, że dużo może się ono od nich nauczyć. Według Vaniera niesłychanie ważne było przeformułowanie zasad polityki społecznej na praktykę miłości bliźniego w duchu Ewangelii. Praktyczna teologia sugeruje, że klucz do przemiany nie leży w polityce społecznej, ale w Jezusie Chrystusie (Szemplińska, 2023, s. 215–219).

Vanier w swoich licznych publikacjach zauważał, że tylko wtedy, gdy nauczymy się wzajemnej miłości i szacunku wobec siebie oraz gdy nauczymy się w oparciu o tę miłość tworzyć wspólnoty, które uosabiają Chrystusową miłość, możemy zrozumieć, co naprawdę znaczy wzajemna przynależność. Rolą osób niepełnosprawnych w społeczeństwie jest w jego ocenie wyczulenie na wzajemną miłość i szacunek ludzi wobec siebie (Swinton, 2012, s. 172–190). W jednej z książek, odwołując się do doświadczenia L'Arche, stwierdził on: „Wzrastanie w miłości oznacza przyjęcie własnej kruchości i rzeczywistości takiej, jaka jest. Przebaczenie, wierność i pomoc innym w ich dojrzewaniu. A wszystko to w relacji z Bogiem, jakkolwiek Go pojmujemy. To zaczyna się od spotkania, akceptacji tego, że jesteśmy mali, że potrzebujemy więzi, aby przywrócić nam zdrowie i wzrastać. Pierwszym krokiem ku uzdrowieniu z udręki jest uświadomienie sobie, że u podstaw naszego bycia nie jesteśmy sami. (...) Jesteśmy bytami w komunii. Skarb naszego człowieczeństwa – nasze bycie umiłowanymi – wychodzi na jaw w więzi z innymi i z Bogiem” (Vanier, 2016, s. 175–176).

Celem wspólnot L'Arche jest budowanie w nich chrześcijańskiego humanizmu poprzez wezwanie do życia w jedności z najsłabszymi, co polega na wspólnym życiu wraz z osobami z niepełnosprawnością intelektualną. Nie chodzi tu jedynie o świadczenie pracy na rzecz osób wymagających opieki, ale o budowanie wraz z nimi codzienności oraz zgodę na to, że w tej codzienności wszyscy są równoprawnymi członkami wspólnoty. W tak rozumianej rzeczywistości wszyscy uczą się od siebie nawzajem, wymieniają się umiejętnościami i darami oraz w partnerstwie decydują o istotnych dla nich sprawach.

Pedagog w L'Arche – wspólnota, osoba pedagoga i źródła idei pedagogicznych

Obecność pedagoga w L'Arche i jego aktywności są określone przez zasadnicze idee wychowawcze, wyprowadzone z rozumienia dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną. Idee te ukierunkowane są na przełamanie stereotypowego pojmowa-

nia osób niepełnosprawnych, np. jako wiecznych dzieci, czy jako osób jedynie wymagających opieki i nic nie wnoszących do społeczeństwa. W założeniach L'Arche osoby z niepełnosprawnościami nie mogą być pojmowane jako gorsze, niepełne w swym człowieczeństwie, ale jako dar dla świata, który dzięki nim może stawać się lepszy i bardziej ludzki. To osoby dotknięte niepełnosprawnością intelektualną są mistrzami, od których można wiele się nauczyć. Podstawa umożliwiająca realizację takich założeń została oparta na dialogicznych relacjach pedagogicznych, których sens, teorię i praktykę określa wspólnotowy charakter L'Arche.

L'Arche była i jest przedmiotem wielu opracowań, powstało wiele książek napisanych przez jej założyciela. Jednakże nie ma wśród nich żadnego opracowania typowo pedagogicznego. Treści pedagogiczne pojawiają się natomiast w kontekstach treści teologicznych, filozoficznych czy aksjologicznych oraz w kontekście wielu wątków omawiających np. historię L'Arche, czy opisujących model towarzyszenia osobom z niepełnosprawnościami. W tym sensie treści pedagogiczne są rozproszone. Ważnym wskazaniem określającym wspólnotowość L'Arche i jej pedagogikę jest myślenie religijne i interpretacja tekstów biblijnych, a przede wszystkim interpretacja tekstów z Ewangelii św. Jana. Nie można zapominać, że twórca L'Arche był teologiem i filozofem, dlatego właśnie: „Podstawowymi tekstami Arki są przede wszystkim Ewangelie. Oprócz Ośmiu Błogosławieństw zawierają naukę o współczuciu, przebaczeniu, pokorze, łagodności, upodobnieniu się do dzieci, modlitwie, służbie, gościnności, bogactwie, wielkoduszości i Królestwie Bożym. (...) Całkowicie fizyczny charakter wcielenia Jezusa, Jego podatności na zmęczenie i ból, uzdrawiania, karmienia tłumów, cierpienia, śmierci i zmartwychwstania ma istotne znaczenie dla wspólnoty, w której kontakty są często niewerbalne, a zapewniana opieka wysuwa na plan pierwszy zmysł dotyku” (Ford, 2009, s. 67). Z tej swoiście pojmowanej teologii ubogich Vanier wydobywa i przekłada treści, które można zastosować w pracy z dorosłymi osobami z niepełnosprawnością intelektualną. W tym sensie można mówić o L'Arche jako o miejscu wzajemnego towarzyszenia w duchu ewangelicznym i otwarciu na innych, gdzie każdy może rozwijać i siebie i osoby z niepełnosprawnością intelektualną zgodnie ze swoją własną tradycją. Jest to związane z tym, że Arka powstała w obrębie wspólnoty katolickiej, ale szybko stała się wspólnotą międzyreligijną i międzykulturową, co podkreśla Vanier: „Bardzo wcześnie Arka rozwinęła się w wymiarach międzywyznaniowych i międzyreligijnych. Przyjęliśmy ludzi z umysłowymi upośledzeniami nie dlatego, że należeli do szczególnej religii, ale dlatego, że cierpieli z powodu odrzucenia. Ta postawa wiodła nas po drodze ekumenizmu i międzyreligijnego dzielenia się wiarą. Sednem duchowości Arki jest miłość, która szanuje innych, kimkolwiek są, z ich miłością i ich wierzeniami. Oznacza to pomaganie ludziom w akceptowaniu siebie, własnej historii i rozwoju do Boga i innych” (Vanier, 1996, s. 83).

Vanier nie chciał, aby wspólnoty L'Arche pozostawały poza społeczeństwem, ale aby były czymś na wzór znaku, poprzez który ujawnia się to wszystko, co łączy i jednoczy ludzi cierpiących, doświadczających krzywdy, poniżenia, braku uznania jednostkowego i społecznego. Ludzie są różni, mają różne wierzenia, należą do różnych kultur, ale cierpienie i jego charakter jest taki sam dla wszystkich, co francuski teolog ujął następująco: „Kiedy wspólnota Arki powstała na muzułmańskim czy hinduistycznym terenie, uświadomiłem sobie, że wszędzie łzy i cierpienie matki postawionej wobec ciężko upośledzonego dziecka są takie same, niezależnie od religii, jaką wyznaje. Uczestniczymy we wspólnej naturze ludzkiej. (...) Wszyscy mamy wrażliwe serca, zdolne do kochania i bycia kochanymi. Wszyscy możemy rozwijać się w miłości i stopniowo uwalniać się z klatek, które nas zamykają” (Vanier, 1996, s. 84).

Widzimy więc, że wspólnoty L'Arche w swym charakterze mają jeden cel: życie i pracę z osobami z niepełnosprawnością intelektualną, ale historia wspólnot ma wielokulturowy i międzyreligijny charakter, co powinno stanowić o ich wzajemnym ubogacaniu się w realizacji swojej misji w świecie. Dlatego, jak podkreśla Ford, wciąż otwartym pytaniem jest to, w jaki sposób rozumieć fenomen L'Arche we współczesnym świecie? Jego zdaniem: „Arka to organizacja, która nie pasuje do uznanych kategorii. Łatwiej powiedzieć, czym nie jest, niż czym jest. Nie jest Kościołem, zakonem ani ruchem religijnym, agencją opieki społecznej, ani siecią domów opieki, chociaż pewne cechy łączą ją z każdą z tych instytucji. *Szkoła pragnienia i mądrości* byłaby jednak dla niej dobrym określeniem. Zdolność Arki do kształcenia pragnień i jej pełne zaangażowania poszukiwania mądrości wydają się już oczywiste. Nauka w Arce polega głównie na odbywaniu praktyki i towarzyszeniu nauczycielowi, podobnie jak wśród apostołów Jezusa. Praktykę odbywa się przede wszystkim u osób niepełnosprawnych – są oni postrzegani jako najważniejsze źródło nauczania. Najczęstszą werbalną formą mądrości jest opisywane wyżej świadectwo. Oznacza to, że członkowie Arki czerpią mądrość z konkretnej historii, czujnie reagując na wydarzenia, niespodzianki, a zwłaszcza pojedynczych ludzi” (Ford, 2009, s. 80–81). To określenie L'Arche jako *Szkoły pragnienia i mądrości* obecne jest w praktykowaniu życia, na nowo opracowywanej jej duchowości, ale również, jak podkreśla Ford, w wymiarze edukacyjno-pedagogicznym, w którym to osoby z niepełnosprawnością stanowią najbardziej istotne źródło nauczania będącego podłożem dla dalszego rozwijania treści typowo pedagogicznych. Dopiero na tych treściach można stworzyć pedagogikę L'Arche, która, tak jak tutaj jest ujmowana, stanowi jedynie propozycję do dyskusji.

Podstawy określające charakter pracy pedagoga w L'Arche i w zespole mieszkań chronionych: rola, zadania i kompetencje pedagoga i domowników

Zespół mieszkań chronionych (ZMCH) jest najmłodszą częścią działającą w strukturach L'Arche Wrocław, zamieszkały w nich dorosłe osoby z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim. Ich najważniejszym celem jest rozwój osobowy, usamodzielnianie i rozwój kompetencji, które tę samodzielność umożliwiają. Usamodzielnianie odnosi się zarówno do rozwijania podstawowych czynności niezbędnych do codziennego funkcjonowania, ale również do nabywania umiejętności społecznych i zawodowych. Gdzie zatem dla ZMCH szukać podstaw w rozwijaniu usamodzielniania, inkluzji społecznej domowników? Ogólne zasady funkcjonowania ZMCH w L'Arche określają wewnętrzne rozporządzenia, takie jak np. *Regulamin życia w mieszkaniach chronionych prowadzonych przez wspólnotę L'Arche*.

Dokumenty wewnętrzne wspólnoty określają zakres usług świadczonych w mieszkaniach chronionych, standardy mieszkań, ale również mówią o tym, że należy zapewnić usługi polegające na nauce oraz rozwijaniu innych umiejętności, takich jak, między innymi, zaspokajanie codziennych potrzeb życiowych, zarządzanie czasem, prowadzenie gospodarstwa domowego, załatwianie spraw urzędowych, poszukiwanie pracy. Dokumenty wewnętrzne zwracają również uwagę na utrzymywanie więzów rodzinnych czy uczestnictwo w życiu społeczności lokalnej, czyli na realizację kontaktów (relacji) i kompetencji społecznych i to właśnie te obszary są wydobyte i podkreślone także przez *Regulamin życia w mieszkaniach chronionych prowadzonych przez wspólnotę L'Arche*. W ich myśl zasady życia w ZMCH, jak również korelujące z nim zasady usamodzielniania, mają na celu rozwijanie: „umiejętności związanych z usamodzielnieniem oraz możliwości skonfrontowania własnych wyobrażeń o samodzielnym życiu z realiami takiego wyboru poprzez możliwość prowadzenia własnego gospodarstwa domowego i uczestnictwa w tworzeniu wspólnoty sąsiedzkiej” (*Regulamin życia w mieszkaniach chronionych prowadzonych przez wspólnotę L'Arche*). Tak więc można przyjąć, że usamodzielnienie jest wpisane w założenia wspólnoty L'Arche i opiera się na łączeniu wspólnotowych form życia z rozwojem jednostkowym domowników i nabywaniem przez nich różnych umiejętności i kompetencji społecznych mających na celu przygotowanie domowników do pełnienia różnych ról w życiu społecznym, co podkreśla ich inkluzywny charakter. W tym procesie domownicy otrzymują wsparcie w usamodzielnianiu się, w którym uczestniczą asystenci oraz specjaliści: pedagog, psycholog oraz pracownik socjalny. W regulaminie życia wspólnoty L'Arche jest podkreślone, że: „ze względu na dobro i bezpieczeństwo nas wszystkich jesteśmy odpowiedzialni za poprawność relacji, ja-

kie między sobą budujemy (szanujemy godność innych osób, respektujemy innych i nie używamy ich do realizacji własnych potrzeb i zainteresowań itd.) oraz przestrzegamy ogólnie obowiązujące zasady dobrego zachowania i kultury” (*Regulamin życia w mieszkaniach chronionych prowadzonych przez wspólnotę L’Arche*). Tym, co zespołowi pracowników pomaga w realizacji usamodzielniania, jest wspólne opracowywanie indywidualnych planów wsparcia (IPW). Wspólnotowy charakter ZMCH wynika również z tego, „że każdy mieszkaniec zaproszony jest do uczestnictwa w życiu wspólnoty L’Arche” (*Regulamin życia w mieszkaniach chronionych prowadzonych przez wspólnotę L’Arche*). Domownicy biorą również udział w procesach decyzyjnych odnoszących się np. do wyboru odpowiedzialnego, dyrektora wspólnoty czy ustalania mandatu. We wspólnotach L’Arche mandatem nazywa się rodzaj planu działania na najbliższy czas (np. 2–4 lata) towarzyszący wybieraniu liderów (odpowiedzialnych za wspólnotę, domy). Jest on współtworzony z osobami z niepełnosprawnością, często zapisywany i graficznie dostosowany do ich potrzeb.

Ważną podstawą pracy pedagoga w L’Arche są treści zawarte w dokumencie wewnętrznym wspólnoty zatytułowanym *Model wspólnoty sąsiedzkiej*. Jest to w zasadzie projekt odwołujący się do tradycyjnych form samopomocy nakierowanych na pracę z osobami z niepełnosprawnością intelektualną. W projekcie tym nowatorskie jest założenie, że praca z osobami z niepełnosprawnością polega na kompleksowym wsparciu opierającym się na wzajemnym zaufaniu i uznaniu wspólnych wartości, do czego przyczynia się nawiązywanie relacji, współpraca z innymi podmiotami oraz rozbudowany wolontariat. Dzięki dialogiczności we wszystkich tych działaniach znikają wszelkie bariery strukturalne, ponieważ ich podstawą stają się nieformalne relacje interpersonalne ułatwiające koordynację działań i wspólne podejmowanie decyzji. Zakres zadań realizowanych przez personel w ramach projektu wsparcia sąsiedzkiego jest bardzo szeroki i odnosi się do wielu obszarów społecznych, ale jego istotą jest realizacja potrzeb osób z niepełnosprawnością intelektualną. Wśród nich znajdują się działania związane z obszarem ważnym dla pedagoga, edukacji, wychowania, połączone z elementami oddziaływań terapeutycznych, takich jak: „budowanie umiejętności pracy w grupie, (...) integracja sensoryczno-motoryczna, (...) budowanie nawyków systematycznej pracy i umiejętności przewidywania (...), nabywanie umiejętności formowania i obrony swojej opinii; umiejętności analizy problemów i umiejętności wyciągania wniosków (...), budowanie umiejętności planowania i wykorzystywania czasu wolnego (...), regulacja emocji przez muzykę (...), ekspresja emocji przez zajęcia plastyczne z elementami dramy, stwarzanie przestrzeni dla doświadczenia życia duchowego i religijnego” (*Model wspólnoty sąsiedzkiej*, s. 4). Model wspólnoty sąsiedzkiej łączy w sobie rozwijanie form integracyjnych, zespołowych z elementami nabywania jednostkowych umiejętności, ponieważ: „Bycie częścią zespołu jest elementem integrującym

i okazją do nauki konkretnej umiejętności tak jak i nauki współdziałania z innymi” (*Model wspólnoty sąsiedzkiej*, s. 4).

Jest to oczywiście ogólny zakres oddziaływań inkluzywno-pedagogicznych wynikający z dokumentu zatytułowanego *Model wspólnoty sąsiedzkiej*, wzbogacany następnie oddziaływaniami edukacyjnymi, wychowawczymi, motywacyjnymi, interpersonalnymi opartymi na takich wartościach, jak przyjaźń, zaufanie, troska o innych. Jednak projekt ten może stać się podstawą dla rozwijania pedagogiki opartej na przyjaźni wyrastającej z założeń L'Arche.

Pedagogika w L'Arche oparta na przyjaźni i zaufaniu: idee pedagogiczne, specyfika relacji wychowawczej, metody pracy

Najważniejsze jednak idee edukacyjne i wychowawcze dotyczące osób w mieszkaniach chronionych wynikają z założeń wspólnoty L'Arche. Mieszkania chronione powstały z myślą usamodzielniania osób dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną, a ich funkcjonowanie zostało oparte, jak to zostało podkreślone wcześniej, na dokumentach wewnętrznych powstałych w ramach wspólnoty L'Arche Wrocław, zatytułowanych *Model wspólnoty sąsiedzkiej i Regulamin życia w mieszkaniach chronionych prowadzonych przez wspólnotę L'Arche we Wrocławiu*. W dokumentach tych podkreśla się wartość przyjaźni, wzajemne zaufanie, relacje interpersonalne: „Mieszkania są naszym domem, dlatego też każdy, kto przekracza próg NASZYCH MIESZKAŃ dba o to, aby wszystkim mieszkało się dobrze i bezpiecznie, w atmosferze wzajemnego poszanowania i przyjaźni” (*Regulamin życia w mieszkaniach chronionych prowadzonych przez wspólnotę L'Arche*). Tym, co warto szczególnie podkreślić, jest, że pedagogika oparta na przyjaźni i zaufaniu wynika z ogólnych założeń wspólnoty L'Arche i w tym znaczeniu odnosi się także do każdej wspólnoty. Dlatego też w pracy pedagoga, psychologa, asystenta, pracownika socjalnego niezbędne są takie wartości, jak: umiejętność nawiązywania relacji, cierpliwość, odpowiedzialność, wzajemna życzliwość, zrozumienie, zachowanie poufności, relacyjna zależność i dystans, ale również uśmiech i poczucie humoru. Z takich wartości rodzi się wzajemne zaufanie, poszanowanie i przyjaźń, kształtujące wspólnotowość z poszanowaniem jednostkowości i różnorodności, co jest podstawowym założeniem wspólnoty L'Arche pojmowanej jako miejsce radości i przebaczenia, jako przejście od „wspólnota dla mnie” do „ja dla wspólnoty”. „Wiele osób – pisze Vanier – pozostaje w stanie napięcia, ponieważ jeszcze nie udało im się osiągnąć grupowej świadomości wspólnoty. Jeszcze nie skapitulowały wobec daru i wezwania wspólnoty. Jeszcze nie dokonały przejścia od pojęcia <wspólnota dla mnie> do pojęcia <ja dla wspólnoty>, może dlatego, że ich wrażliwość każe im coś udowodnić sobie

i innym, albo dlatego, że w głębi duszy potraktowały wspólnotę jako azyl dla siebie. Odprężą się dopiero wówczas, gdy zrozumieją, na czym polega ich własny dar, gdy zgodzą się zapomnieć o indywidualizmie i naprawdę przystąpią do wspólnoty” (Vanier, 2011, s. 240). Tak rozumiana wspólnota nie zamyka się na współczesny różnorodny świat, lecz pokazuje, jak ważne w nim jest miejsce dla przeobrażeń egotycznych i narcystycznych, jakie mogą stworzyć osoby z niepełnosprawnością intelektualną oraz wspólnoty L’Arche działające na całym świecie.

W jaki zatem sposób ująć i jak nazwać wszelkie aktywności, działania wychowawcze i edukacyjne, które odnoszą się do wspólnotowości L’Arche wraz z jej inkluzywnością, również tą skierowaną na zewnątrz niej, ku światu, innym ludziom, działania wychowawcze, których źródłem są osoby z niepełnosprawnością intelektualną? Analizując powstałą bibliografię omawiającą różne aspekty L’Arche, a przede wszystkim wszystko to, co powstało w obrębie samej L’Arche, co zostało napisane przez ludzi tworzących L’Arche, a co również wynika z ich doświadczenia codzienności we wspólnocie L’Arche, można wydobyć treści wychowawcze, a następnie na ich podstawie można tworzyć koncepcje pedagogiczne, nazywając je np. pedagogiką zaufania, pedagogiką przebaczenia, pedagogiką odpowiedzialności, pedagogiką wspólnotową, pedagogiką daru, pedagogiką świętowania czy pedagogiką relacji międzyludzkich. Wydaje się jednak, że tego typu (sub)pedagogiki, oparte na takich kategoriach, jak: zaufanie, dar, przebaczenie, świętowanie, odpowiedzialność, wspólnotowość, zachowają swą wartość pedagogiczną, jeśli będą w nich obecne relacje oparte na przyjaźni, wyprowadzone z pedagogiki opartej na przyjaźni, której podstawowym problemem jest pytanie o przyjaciela i której podstawowym twierdzeniem jest zdanie: *„Jesteś moim przyjacielem”*. Podkreśla to Vanier: *„Koniecznym sposobem na ubogacenie zdaje się być spotkanie z prawdziwym przyjacielem, któremu wszystko można powiedzieć ze świadomością, że on wysłucha, doda odwagi, potwierdzi słuszność poczynań serdecznym słowem, świadczącym o sympatii gestem. Przyjaźń, jeśli dodaje odwagi do wytrwania w wierności, jest najpiękniejszym ze wszystkich zjawisk. Arystoteles uznał ją za kwiat cnoty, za bezinteresowność kwiatu. W ciężkie dni wyrrywamy się, by iść do przyjaciela i zyskać u niego pokrzepienie. Gdy znajdziemy się w psychicznym dołku, gdy mamy dość wszystkiego, wówczas list do przyjaciela może przywrócić nam pokój i ufność. Przyjaciel jest schronieniem”* (Vanier, 2011, s. 246–247).

Model myślenia, który odpowiada na pytania: kim jest przyjaciel?, czym jest przyjaźń?, jaką rolę pełni przyjaciel w codziennym życiu?, jest również modelem konstytuującym struktury wychowawczo-edukacyjne L’Arche. Pedagog-przyjaciel, asystent-przyjaciel, psycholog-przyjaciel daje poczucie bezpieczeństwa, pewności. Przyjaźń jest drogą poszukiwania siebie w relacji do innych ludzi, dobra, daje wewnętrzny spokój, tym samym daje szczęście i poczucie wspólnotowości. To prze-

cież, jak podkreślał Vanier, Arystoteles mówił o wartości przyjaźni intelektualnej i obdarowywaniu się nią nawzajem. W tym znaczeniu wspólnota staje się czymś w rodzaju przyjacielskiego stowarzyszenia, wzajemnego ubogacania się przyjaciół w ich egzystencji i jednostkowym rozwoju. W takim ujęciu pedagogika przyjaźni oparta na podłożu założeń L'Arche zawiera w sobie również kontekst wychowawczy, formacyjny i w konsekwencji stwarza warunki dla praktycznej realizacji rozwoju osobowego, wydobywania darów (ukrytych zdolności, drzemiących talentów) obecnych u każdego domownika. To właśnie osoby z niepełnosprawnościami, jak podkreśla Ford, cytując Tima Kearneya, w swoim tekście zatytułowanym *Mądrość międzyludzka: Arka, niepełnosprawność intelektualna i Ewangelia Jana*: „Wołają do nas, a w ich wołaniu jest bezbronność. Jesteśmy im potrzebni, by z nimi wędrować, wspierać, wierzyć w nich, odsłaniać przed nimi dar. Ich wołanie – wołanie o przyjaźń, o dostrzeżenie ich wartości i akceptację – ma ogromną moc. Kiedy go słuchamy i odpowiadamy na nie, stając się ich przyjaciółmi i towarzyszami drogi, odkrywamy, że w rzeczywistości potrzebujemy ich nie mniej – a może bardziej – niż oni potrzebują nas. My przywołujemy w nich dorosłego i pomagamy im uzyskać większą niezależność, oni przywołują w nas dziecko i pobudzają nasze przymioty serca” (Kearney, 2000, s. 60–61). To w takim znaczeniu pedagogika L'Arche odnosi do wszystkich i ma zarówno symetryczny, jak i asymetryczny wymiar dialogiczny w relacji Ja-Ty-Inny.

W pedagogice L'Arche jest ponadto coś bardzo istotnego już w samym pojmowaniu niepełnosprawności i przyjaźni, w tym, co dotyczy relacji między osobami opartych na przyjaźni oraz na pragnieniu przemiany wynikającej z treści ewangelicznych. Głównymi postaciami tych relacji jest Hiob i Łazarz, a zostały one tak właśnie odczytane na podstawie własnych doświadczeń Forda wynikających z kilkuletniego przebywania w L'Arche: „Istotne znaczenie dla przemiany pragnienia ma w Arce przyjaźń. Podstawową kwestią w rozmowach Hioba jest niedochowanie przyjaźni, przyjaciele, którym zabrakło współczucia i mądrości. W Ewangeliiach synoptycznych Jezus przyjaźni się z ludźmi odsuniętymi na margines: chorymi, celnikami, prostytutkami. U Jana nazywa Łazarza przyjacielem: ‘Ł a z a r z , p r z y j a c i e l (φίλος) n a s z’ (J 11,11). Vanier przywiązuje dużą wagę do tych słów i innych szczegółów opowieści o Łazarzu. W swoim komentarzu do Ewangelii Jana proponuje odczytanie, które wyraźnie powstało pod wpływem Arki, nie kryjąc swego warunkowego charakteru (“To oczywiście tylko przypuszczenie”). Łazarz jest opisywany jako ασθενής czyli słaby, chorowity, nieznaczny, nędzny, i Vanier przypuszcza: ‘Dzisiaj powiedzielibyśmy zapewne: niepełnosprawny’” (Ford, 2009, s. 70).

Oryginalność i aktualność idei pedagogicznych wspólnoty L'Arche

Taki rodzaj pedagogiki nie mieści się w tradycyjnym pojęciu pedagogiki specjalnej, w tradycyjnym pojmowaniu relacji nauczyciel-uczeń czy mistrz-uczeń. Myśląc o pedagogice przyjaźni, można mieć skojarzenia z takimi pedagogikami, jak pedagogika dialogu, pedagogika spotkania, pedagogika personalno-egzystencjalna czy wychowanie personalistyczne. Na pewno w pedagogice przyjaźni jest wiele elementów obecnych również w pedagogice dialogu i w pedagogice spotkania, ale jest coś, co charakteryzuje tylko pedagogikę przyjaźni wyrastającą z L'Arche, a mianowicie to, że jej podstawa określana jest poprzez relację z osobą niepełnosprawną intelektualnie. Jest to podstawa, która interpretowana jest w kategoriach relacji dialogicznej. Zmieniają się przez to także koncepcje podmiotowości, rozwoju osobowego, odchodzą one od nadrzędności pedagoga wobec osoby niepełnosprawnej, co z kolei zmienia pojmowanie roli specjalistów i ich relacji z domownikami. Jeżeli uznamy, że pomimo ograniczeń związanych z niepełnosprawnością intelektualną osób dorosłych, możliwy jest ich rozwój osobowy, to naszym zadaniem nie jest kierowanie ich rozwojem na naszą modłę, ale stwarzanie warunków do ich własnego podmiotowego rozwoju.

Jak wiadomo, założyciel L'Arche ukształtowany został również przez filozofię Arystotelesa, u którego odkrył on znaczenie przyjaźni, ale również przez myślenie szeroko pojętego tomizmu (św. Tomasz) i neotomizmu (J. Maritain). Elementy tej filozofii łączył on z myśleniem personalistycznym i dialogicznym, powołując się na takie pojęcia, jak: osoba, odpowiedzialność, świadectwo, wspólnota, dar, miłość, które pojmował w kategoriach metafizyczno-egzystencjalnych. W pismach Vaniera można zauważyć podobieństwa do filozofii J. Maritaina odnoszącej się do np. pojmowania osoby ludzkiej i jej społecznego charakteru, wychowania oraz do poszanowania godności i pluralistycznego współistnienia ludzi o różnych przekonaniach, ale szanujących zarówno jednostkowość, jak i dobro wspólne. W rozróżnieniu osoby i jednostki Maritain kreśli problem wychowania i roli wychowawcy. Uważa on, że nie można sprowadzać problemu wychowania do treści lansowanych przez kulturę popularną (reklamy), zwracając uwagę na znaczenie w nim pierwiastka wewnętrznego, który wykracza poza zaspokajanie dóbr materialnych. „Aby osiągnąć – pisze Maritain – pewien stopień wzniosłości w poznaniu i doskonałości życia moralnego, człowiek potrzebuje wychowania i pomocy ze strony współbraci. W tym właśnie sensie należy rozumieć słowa Arystotelesa, że człowiek jest z natury stworzeniem społecznym. Jest stworzeniem społecznym ponieważ jest stworzeniem rozumnym, ponieważ jego rozum nie może się rozwijać bez pomocy wychowania, nauczania i współdziałania innych ludzi i ponieważ społeczeństwo jest potrzebne, aby doskonalić ludzką godność” (Maritain, 1988, s. 338).

W pismach Vaniera, podobnie jak i w pismach Maritaina, w sposób bardzo wyraźny można zauważyć wartość wspólnoty w kształtowaniu postaw jednostkowych. Vanier uważa, że pomimo słabych stron życia we wspólnocie jest ona konieczna dla rozwoju jednostki: „Życie wspólnotowe i poszukiwanie jedności wymagają stałego wysiłku, żeby być uważnym i pełnym szacunku dla innych, szczególnie tych, z którymi trudniej nam się zgodzić; żeby zaakceptować różnice i żyć codziennie w duchu przebaczenia” (Vanier, 1996, s. 55). Zatem doskonała wspólnota nie jest możliwa, ale wartość wspólnoty polega na tym, że życie w jej duchu wznosi człowieka ponad życie rozumiane jako tylko współzawodnictwo, natomiast: „Otwarcie na przyjaźń oznacza podatność na zranienie, ryzyko ściągnięcia masek i usunięcia barier, abyśmy byli zdolni do zaakceptowania ludzi takimi jakimi są, uwzględniając zarówno całe ich piękno i talenty jak i słabości i wewnętrzne okaleczenia” (Vanier, 1996, s. 28). Takiej logiki otwierającej się na głos ubogich i biednych Vanier nie znalazł w koncepcji przyjaźni Arystotelesa, chociaż była ona dla niego bardzo ważna. Píše o tym w korespondencji z Julią Kristewą. Przyznaje w niej, że Arystoteles, jak również Sokrates i Platon, stworzyli bardzo ciekawe systemy filozoficzne odpowiadające na najważniejsze pytania umożliwiające zrozumienie siebie, świata, sensu istnienia, ale, jego zdaniem, są one niewystarczające, ponieważ nie uwzględniają wartości ubogich i odrzuconych: „Nie mógłbym powiedzieć, że jestem arystotelikiem: inne przemyślenia, inne osobowości wpłynęły na moje życie i moje sądy. Zachowuję jednak wiele elementów, które konstytuują samą podstawę jego myślenia. (...) Arystoteles zachęcił mnie, bym pozostawał blisko rzeczywistości, widocznej i niewidocznej, i bym nie kierował się ideologiami, które mogłyby prowadzić do śmierci wolności, śmierci życia i myśli. W Arce nauczyłem się słuchać – z pomocą innych – nie tylko uszami, ale także moim sercem i całym moim ciałem, uprzątniętym z moich uprzedzeń i moich pewników” (Kristeva, Vanier, 2012, s. 159–160). W ten sposób Vanier chce powiedzieć, że dla Arystotelesa ważna jest intelektualna kontemplacja i to w jej cieniu odbija się pojmowanie przyjaźni, sprawiedliwości, szczęścia, co wynika z doświadczenia intelektualnego na drodze poszukiwania mądrości. W studiowaniu myśli Arystotelesa Vanier nie znalazł realnego doświadczenia innych, słuchania ich głosu, i pojęcia przyjaźni z ubogimi, słabymi i odrzuconymi. Przyjaźń – w ujęciu Vaniera – to wiara w wartość drugiego i świadczenia pomocy, by nabrał zaufania do samego siebie” (Kristeva, Vanier, 2012, s. 164–165). Dlatego przyjaźń w ujęciu Arystotelesa jest ważna, ale Vanier woli logikę ośmiu błogosławieństw, wsłuchiwanie się w wewnętrzny głos innych i przyjaźń z ubogimi. Natomiast oryginalność myślenia Vaniera polega na świadomym łączeniu myślenia neotomistycznego, personalistycznego i dialogicznego. Przykładem takiego myślenia pozostają takie kategorie, jak np. przyjaźń, życzliwość, zaufanie, ubóstwo, miłość, dar, odpowiedzialność, towarzyszenie czy marginalizacja.

Pedagogika L'Arche a pedagogika dialogu i pedagogika personalno-egzystencjalna

Oryginalność myślenia Vaniera polega na świadomym łączeniu myślenia neotomistycznego, personalistycznego i dialogicznego, które podtrzymuje założenie, że ubodzy są naszymi mistrzami. Przykładem takiego myślenia pozostają takie kategorie, jak np. przyjaźń, życzliwość, zaufanie, ubóstwo, miłość, dar czy marginalizacja. Podobne ujęcie, które obecne jest w przedstawieniu podstaw pedagogii osoby, przedstawia Sławomir Chrost. W rozdziale swojej książki zatytułowanym *Pedagogia miłości i spotkania (daru i odpowiedzialności) spotkanie i dialog z innym-osobą* podkreśla, że: „Pedagogia miłości i daru łączy się ściśle z dobrem i odpowiedzialnością. Osobą jest taki istniejący byt rozumny, który zarazem kocha. Miłość jest rozumną troską o dobro osób, chronieniem dobra osób. Pedagogia miłości i daru zakłada dobro osoby (pojmowane przede wszystkim w sensie ontologicznym) i odpowiedzialność za to dobro. (...) Rola wychowawcy w procesie wychowania do miłości i daru sprowadza się do odpowiedniej postawy jako świadka dobra. Dobro nie może być przedmiotem nauczania. Wymaga ono świadectwa, ponieważ dopiero odsłanianie w świadectwie może zostać wybrane w wolności przez wychowanka” (Chrost, 2022, s. 121).

I chociaż w sposób bezpośredni ten sposób myślenia nie odnosi się do struktur L'Arche, to pojmowanie siebie nawzajem i swoich zadań w kategoriach pedagogii miłości, daru, odpowiedzialności jest bardzo widoczne i żywe, co oczywiście łączy się z nauczaniem jej założyciela. Wystarczy przytoczyć fragment piosenki, którą śpiewa się przy różnego rodzaju spotkaniach: „*Jesteś darem, jesteś darem Najwyższego*”, co wpisuje się w obecność treści religijnych bardzo mocno określających wspólnotę L'Arche. Jednakże, jeśli chcemy, mówiąc językiem Forda, rozumieć wspólnotę L'Arche w kategoriach *Szkoły pragnienia i mądrości* zaangażowanej w oryginalnie pojmowaną i realizowaną w niej pracę na rzecz osób z niepełnościami będących przyjaciółmi i towarzyszami drogi, w których odkrywamy to, że oni nas mniej potrzebują, niż my ich, to wydaje się, że takie kategorie, jak przyjaźń, spotkanie i relacje dialogiczne, są elementami konstytuującymi cały proces wychowawczo-edukacyjny. Dlatego właśnie możemy mówić o pedagogice opartej na przyjaźni będącej podłożem dla opracowania np. pedagogiki przyjaźni. W tym znaczeniu odwołania do filozofii dialogu i pedagogiki opartej na treściach wydobytych z filozofii dialogu stają się metodyczno-wychowawczo-edukacyjną podstawą w rozwijaniu pedagogiki przyjaźni i więzów przyjaźni wzorowanych na relacjach rodzinnych, prowadzących do przemiany życia. A jeśli tak, to możemy mówić o spotkaniach zmieniających życie, co podkreśla Maria Jagiełło w książce zatytułowanej *Spotkania, które zmieniają*.

O spotkaniu jako kategorii pedagogicznej i wydarzeniu wychowującym na drodze życia. Już we *Wstępie* zaznacza ona, że: „Potrzebę, wręcz etyczną, konieczność zbliżenia się i życzliwego otwarcia na drugiego postulowali filozofowie dialogu i spotkania – Martin Buber, Franz Rosenzweig, Emmanuel Levinas, Józef Tischner. W swoich rozważaniach gloryfikowali każdego człowieka, podkreślali wartość niewymienialnych i niepowtarzalnych różnic między jednostkami. Filozofowie ci rozwinęli ideę innego jako bytu jedyne, niezastępowalnego, odrębnego, z którym nie tylko staję twarzą w twarz i prowadzę dialog, lecz także za który biorę odpowiedzialność i buduję z nim więzi” (Jagiełło, 2012, s. 9). Jagiełło, opisując spotkanie jako kategorię pedagogiczną, jako fakt mający charakter wychowawczy, podkreśla jego relacyjne wzajemne oddziaływanie. Ma ono charakter wychowującego wydarzenia i wyraża z tego względu przemianę w duchu zaufania i przyjaźni: „W tak rozumianym wychowaniu pedagog, wychowawca, nauczyciel, opiekun, rodzic otwarty jest na informacje zwrotne płynące od wychowanka, dziecka, podopiecznego. W atmosferze wzajemnego zaufania i zrozumienia nauczyciel pomaga wychowankowi osiągnąć umiejętność samowychowania w kierunku rozwijania własnego człowieczeństwa, stawania się coraz lepszym, doskonalszym, dobrym i mądrym człowiekiem. Tylko osoba mająca takie atrybuty jest w stanie doświadczyć spotkania, nie przegapić go i wyciągnąć z niego naukę oraz urzeczywistnić rezultaty spotkania” (Jagiełło, 2012, s. 66).

Takie podejście do człowieka, dziecka i dorosłego, jest bardzo mocno zakorzenione w pedagogice personalno-egzystencjalnej, której twórcą w warunkach polskich jest Janusz Tarnowski. W jego ujęciu: „Wychowanie to całokształt sposobów i procesów pomagających istocie ludzkiej – zwłaszcza przez interakcję – urzeczywistnić człowieczeństwo. A zatem cel wychowania polegałby – jeśli tak można powiedzieć – na stawaniu się coraz bardziej człowiekiem, na ‘uczłowieczeniu’ istoty ludzkiej” (Tarnowski, 1991, s. 69). W dalszej części swojego tekstu Tarnowski podkreśla znaczenie spotkania, zaangażowania oraz dialogu egzystencjalnego. W jego koncepcji są to elementy konstytuujące wychowanie mające na celu zjednoczenie osób, są to elementy filozofii personalistycznej, która odnosi się do takich wartości jak: wolność, dialogiczność, zaangażowanie, co jest powiązane z ideą spotkania. To w takim ujęciu proces pedagogiczny można rozumieć poprzez dialog czy jako dialog, natomiast pedagogiczna metoda dialogu: „(...) to sposób komunikacji międzypersonalnej w celu wzajemnego zrozumienia się, zbliżenia i współdziałania” (Tarnowski, 1991, s. 73).

Idee pedagogiki opartej na rozumieniu przyjaźni są obecne w całym projekcie wychowawczo-edukacyjnym L’Arche, a jego znaczenie można dostrzec także w np. strukturach instytucji zajmujących się pracą socjalną, w których uczestniczy także wspólnota L’Arche. W tym sensie wszelkie oddziaływania pedagogiczno-edukacyj-

ne wypracowane w L'Arche mają charakter emancypacyjny (wyzwalający) i łączą się z tym, co w obszarze pracy socjalnej nazywamy *empowermentem* rozumianym w sposób inkluzywny, który jest ukierunkowany na przywracanie samostanowienia o sobie, w którym chodzi o systematycznie przygotowywanie osoby do, w miarę możliwości, samodzielnego funkcjonowania w strukturach społecznych. *Empowerment* to przywracanie panowania nad swoim życiem, to postawa uzyskiwania świadomości, to praca nad zmianą swojej egzystencji, która jest osadzona w relacjach dialogicznych, to postawa urealniania się w procesie inkluzywnym, pedagogicznym, w procesie przywracającym samostanowienia o sobie samym. W tym znaczeniu można rozpatrywać zadania i cele pracy socjalnej, jak również jej metody, oddziaływania. Znaczenie to „(...) oddaje angielski termin *empowerment*, oznaczający proces upodmiotowienia, podczas którego jednostki, rodziny, a nawet całe społeczności odzyskują kontrolę nad swoją egzystencją oraz stają się aktywnymi uczestnikami życia społecznego. Podejmują bowiem działania zmierzające do poprawy sytuacji własnej lub swojej rodziny względnie całej wspólnoty, w której funkcjonują. Innymi słowy, *empowerment* to przeciwieństwo bezsilności, to aktywna postawa zmiany i partycypacji w kierunku samoopowiedzialności oraz samodecydowania” (Mazur, 2017, s. 28).

Podsumowanie

Jaką zatem funkcję pedagogiczną i inkluzywną może pełnić wspólnota L'Arche i dlaczego? W jej systemie edukacyjno-wychowawczym chodzi o stwarzanie warunków do odkrywania podmiotowości przez samych domowników, podmiotowości tworzonej na podłożu osobowych relacji dialogicznych Ja–Ty. W tym znaczeniu domownik, asystent L'Arche, wszyscy pracownicy poprzez wzajemne oddziaływanie w ramach doświadczeń wspólnotowych pogłębiających więzi między osobami, tworzą przekonanie wyrażone w powiedzeniu *Ja mogę być sobą naprawdę*. To wszystko sprawia, że w oparciu o wypracowaną koncepcję pedagogiki przyjaźni można realizować i pogłębiać to, co stanowi o istocie L'Arche, czyli dialogiczne towarzyszenie, co pozwala tworzyć nowe sposoby oddziaływań pedagogicznych, edukacyjnych tworzących przyjaźliwość i wzajemne zaufanie, więzi wspólnotowe nieniszczące jednostkowych tożsamości, więzi ukierunkowane na udział w życiu społecznym, na pomaganie innym, co w sposób bardzo wyraźny zostało podkreślone w modelu wspólnoty sąsiedzkiej: „Odkrywanie własnych talentów i ich leczniczego wpływu na innych, wspieranie sąsiadów w znajdowaniu swojej misji oraz dzielenie się doświadczeniem związanym ze służbą innym jest ważnym elementem w procesie rozwoju wewnętrznego i pełnej samorealizacji każdego człowieka. Angażowanie się

w działania na zewnątrz czyni osoby z niepełnosprawnością uczestnikami tworzenia bardziej ludzkiego społeczeństwa” (*Model wspólnoty sąsiedzkiej*, s. 5–6). To właśnie w tym znaczeniu możemy mówić o tym, że wspólnoty L’Arche pragną pokazywać edukacyjno-wychowawczą wartość osób z niepełnosprawnościami w przełamywaniu narcyzmu i egoizmu obecnego w świecie współczesnym, to dlatego można powiedzieć, że osoby z niepełnosprawnościami mogą być postrzegane jako mądrość wynikająca z konkretnych źródeł, z codziennych doświadczeń, rodząca się ze słuchania i mówienia swoim głosem i również wsłuchiwanie się w inny głos. W tym sensie, jak podkreśla Ford: „Jest to podejście radykalnie indywidualizujące. Każdy woła własnym głosem, każdy odpowiada na swój własny sposób. Aby uchwycić indywidualną rzeczywistość tych wołań i odpowiedzi, przede wszystkim potrzebne jest świadectwo” (Ford, 2009, s. 65). I chociaż cytat ten został przytoczony w związku z opisem życia we wspólnocie L’Arche, to można go wpisywać w ogólną mądrość pedagogiczną i społeczną, którą można stosować w obszarze pracy socjalnej.

Bibliografia

- Bilewicz M. (2022). *Partycypacja inkluzji społecznej przez osoby z niepełnosprawnością wzroku*. „Niepełnosprawność. Dyskursy Pedagogiki Specjalnej”, nr 45–46.
- Chrost S. (2022). *Podstawy pedagogii osoby*. Warszawa: Difin.
- Constant A.S. (2015). *Jean Vanier: biografia*. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Ford D.F. (2009). *Mądrość międzyludzka: Arka, niepełnosprawność intelektualna i Ewangelia Jana*. „Znak”, nr 645.
- Jagiełło M. (2012). *Spotkania, które zmieniają. O spotkaniu jako kategorii pedagogicznej i wydarzeniu wychowującym na drodze życia*. Kraków: Impuls.
- Kearney T. (2000). *Wprowadzenie*. W: T. Kearney (red.), *A Prophetic Cry. Stories of Spirituality and Healing Inspired by L’Arche*. Dublin.
- Korzeniowska R. (2018). *Inkluzja społeczna dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną na przykładzie wsparcia społecznego*. „Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania”, nr 28.
- Kristeva J., Vanier J. (2011). *(Bez)sens słabości. Dialog wiary z niewiarą o wykluczeniu*. Poznań: W drodze.
- Maritain J. (1988). *Pisma filozoficzne*. Kraków: Społeczny Instytut Wydawniczy Znak.
- Mazur J. (2017). *Rola i znaczenie dialogu w pracy socjalnej*. W: M. Duda, I. Rybka, H. Kaszyński (red.), *Etyka pracy socjalnej w filozofii spotkania i dialogu*. Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie – Wydawnictwo Naukowe.
- Spink K. (2008). *Cud, przestanie i historia. Jean Vanier i Arka*. Kraków: Znak.

- Swinton J. (2012). *From Inclusion to Belonging. A Practical Theology of Community, Disability and Humanness*. „Journal of Religion, Disability and Health”, nr 16, s. 172–190.
- Szafranek A., Halicki J. (2016). *Wybrane aspekty inkluzji społecznej*. W: M. Halicka, J. Halicki, K. Czykiera (red.), *Niepełnosprawność: poznać, przeżyć, zrozumieć*. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku.
- Szemplińska A. (2023). *L'Arche Wrocław jako egzemplifikacja wspólnoty według koncepcji Jeana Vaniera*. PWT Wrocław (niepublikowany doktorat).
- Vanier J. (1996). *Serce Arki*. Warszawa: Verbinum.
- Vanier J. (2001). *Odkryć nasze człowieczeństwo*. Kraków: Kairos.
- Vanier J. (2011). *Wspólnota miejscem radości i przebaczenia*. Poznań: W drodze.
- Vanier J. (2016). *Wielkie pytania życia*. Kielce: Wydawnictwo Charaktery.
- Tarnowski J. (1991). *Zarys chrześcijańskiej pedagogiki personalno-egzystencjalnej*. „Znak”, nr 436.
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej z poprawkami, Dz.U. 2021 poz. 2268.
- Model wspólnoty sąsiedzkiej* (dokument wewnętrzny Wspólnoty L'Arche Wrocław).
- Regulamin życia w mieszkaniach chronionych prowadzonych przez wspólnotę L'Arche we Wrocławiu* (dokument wewnętrzny Wspólnoty L'Arche Wrocław).
- <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20210002268> [dostęp: 13.05.2024].
- <https://www.larche.org/in-the-world/> [dostęp: 13.05.2024].
- <https://www.larche.org.pl/sledziejowice/> [dostęp: 13.05.2024].

Streszczenie

Celem artykułu jest nakreślenie podstaw pedagogiki przyjaźni, oddziaływań inkluzywnych oraz ich zastosowania w obszarze pracy socjalnej (*empowerment*), które są podstawowymi założeniami wykorzystywanymi we wspólnotach L'Arche. Artykuł wynika z praktyki prowadzenia mieszkań chronionych we wrocławskiej wspólnocie L'Arche. W artykule zostały przedstawione podstawy koncepcji pedagogiki przyjaźni, w oparciu o którą można realizować i pogłębiać to, co stanowi o istocie L'Arche, czyli relacyjno-dialogiczne towarzyszenie oraz tworzenie nowych sposobów oddziaływań pedagogicznych.

Słowa kluczowe: wspólnoty L'Arche, *empowerment*, inkluzja, mieszkania chronione, pedagogika przyjaźni, relacje dialogiczne

The inclusive and pedagogical value of sheltered housing in the L'Arche community in Wrocław: a pedagogy based on friendship

Summary

The aim of the article is to outline the foundations of the pedagogy of friendship, inclusive interventions and their application in the field of social work (empowerment), which are the fundamental principles used in L'Arche communities. The article is derived from the practice of managing sheltered housing in the Wrocław L'Arche community. The article presents the foundations of the concept of the pedagogy of friendship, based on which, it is possible to implement and deepen the values that constitute the essence of L'Arche, namely relational-dialogical accompaniment and the creation of new pedagogical intervention methods.

Keywords: L'Arche communities, *empowerment*, inclusion, sheltered housing, friendship, pedagogy of friendship, dialogical relations